

7. Строць Б. Дослідження ДП ОАСУ “Подільська археологія” на Хмельниччині // Археологічні дослідження в Україні. 2012. С. 352–353.

УДК 141.1

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-346-3-66>

Кара А. Г.

ORCID: 0009-0000-5176-4391

магістр міжнародних відносин,

студентка заочного відділення магістратури,
спеціальності “Національна безпека”

Національна академія Служби безпеки України

м. Київ, Україна

ТУРЕЦЬКА ГРОМАДА В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ДВОСТОРОННІХ ВІДНОСИН МІЖ УКРАЇНОЮ І ТУРЕЧЧИНОЮ

Ключові слова: турецька діаспора, українська діаспора, двостороннє співробітництво, КВЕД, кримські татари, іслам, турецький бізнес, інвестиції.

Історія. Турки в Україні – турецька етнічна меншина, яка проживає на території України. Загальна чисельність діаспори (згідно з даними перепису, до початку повномасштабного вторгнення) становила близько 8900 осіб, більшість яких проживали в Херсонській та Донецькій областях.

Вперше турки на території України з’явилися у XV столітті, захопивши генузькі торговельні колонії на південному узбережжі Криму. Згодом Османська імперія встановила протекторат над Кримським ханством.

Турецькі військові брали участь у бойових діях на галицькому фронті над річкою Золота Липа в 1916–1917 роках. Вони виявили себе як хоробрі воїни, беручи в полон російських офіцерів і солдатів. У селі Лопушня Івано-Франківської області зберігся цвинтар, на якому поховані турецькі військові, що загинули в Першу світову війну.

У 1990-х рр. у зв’язку зі збільшенням торгових контактів між Україною і Туреччиною стала рости швидкими темпами турецька діаспора в Україні. Більша частина їх прибували сюди як трудові мігранти, що працювали переважно у сфері будівництва.

 Турки в Україні 	
Кількість	8900–25000
Ареал	Херсонська область: Донецька область: Автономна Республіка Крим: Миколаївська область: Харківська область:
Близькі до:	турки-месхетинці
Мова	турецька, російська, українська
Релігія	іслам

На території України проживає значна кількість представників турецького субетносу – турків-месхетинців. Зазнавши репресій з боку радянської влади, яка в 1944 році депортувала десятки тисяч турків-месхетинців з південних районів Грузії до республік Центральної Азії, вони були змушені покинути Узбекистан через загострення міжетнічного конфлікту та оселялись у багатьох країнах Європи й Азії, зокрема і в Україні.

Розселення. Більша частина сучасної турецької громади з'явилась на території України після здобуття нею незалежності. Для представників громади характерний високий показник народжуваності, про що свідчить динаміка кількості учнів турецько-месхетинської національності в школах Чаплинського району Херсонської області, який до початку війни був місцем проживання для майже $\frac{2}{3}$ турецького населення області. Другим за кількістю регіоном розселення турків була Донецька область, де вони компактно мешкали в межах Бахмутського, Слов'янського та Великоновосілківського районів [2, с. 169].

Мова. Для турецького населення характерна сильна національна самоідентичність, що пов'язано насамперед із високою часткою тих, хто вважає турецьку мову рідною.

Рідна мова	Кількість турків, %
Турецька мова	89,6
Російська мова	6,4
Українська мова	1,5
Інша	1,2

Традиційна культура. На території України діяла філія міжнародного національно-культурного товариства турків-месхетинців “Ватан” (Батьківщина). Попри те що в деяких сільських школах кількісно переважають учні турецько-месхетинської національності, ані турецьких шкіл, ані класів, гуртків, факультативів, ані предметів з турецькою мовою навчання не було.

Господарська система. Основним заняттям і джерелом доходу турків-месхетинців, які проживали на Півдні України, було вирощування овочів та баштанних культур. Для чоловіків характерна зайнятість у сфері будівництва [1, с. 123].

Рис. 1. Мечеть султана Сулеймана та Роксолани

Релігія. Більшість представників турецької громади сповідують іслам. На честь султана Сулеймана Великого і Роксолани 15 жовтня 2007 року, у присутності високих гостей із Туреччини, було відкрито Маріупольську мечеть та однойменний ісламський культурний центр.

В Україні зареєстроване турецьке Управління у справах релігій.

Освіта. Фонд освіти Туреччини (Türkiye Maarif Vakfı) за місяць до початку відкритого вторгнення РФ в Україну провів переговори щодо придбання будівлі для нового навчального закладу в Києві відповідно до підписаного три роки тому урядами України та Туреччини меморандуму.

Економіка. Абсолютна більшість компаній, де серед засновників є турецькі громадяни, представляють в Україні сектор оптової та роздрібною торгівлі. Вже понад 30 років минуло від початку встановлення дипломатичних відносин між Україною та Туреччиною. За цей період турецькі бізнесмени відкрили в Україні 3592 компанії.

Найпопулярніші КВЕДи. Найбільший інтерес турецькі бізнесмени виявляють до секції виду економічної діяльності (КВЕД) “оптова та роздрібна торгівля”. Менше зайнято в переробній промисловості – 439 компаній. На третьому місці в зоні інтересів турецького бізнесу сектор інформації та телекомунікацій – 351 бізнес-одиниця. Ще понад пів тисячі компаній зайняті будівництвом (338) та транспортом, складським господарством, поштовою та кур’єрською діяльністю (226). У кожному із секторів економіки з турецьким капіталом зберігається великий потенціал для зростання.

Географічне положення. Майже половина від усіх зареєстрованих турецькими громадянами компаній в Україні місцем прописки обрали Київ, далі йде Одещина, на третьому місці Львівщина. Також у топ-5 Харківщина та Херсонщина. Товарообіг між Україною і Туреччиною становить 7,5 млрд дол. на рік. При цьому зберігається позитивне сальдо торговельного балансу. Україна експортує товарів та послуг на понад 4 млрд дол., а імпортує на 3 млрд дол. щорічно. Близько половини українського експорту до Туреччини до початку війни припадало на продукцію чорної металургії. Наступні за значенням експортні позиції посідають зернові культури, руди металів, залишки і відходи харчової промисловості та насіння і плоди олійних рослин. Ключові статті турецького імпорту більш різноманітні і мають менш виражений сировинний характер. Це імпорт ядерних реакторів, котлів та машин, нафта і пальне, чорні метали, засоби наземного транспорту, плоди та горіхи. Україна закуповувала в Туреччині текстильну продукцію, пластмаси і полімерні матеріали та літальні апарати. На фоні девальвації турецької ліри турецька промислова продукція стає більш вигідною за українську з погляду закупівельних цін.

Серед чинних українсько-турецьких документів важливими є угоди про торговельно-економічне співробітництво; уникнення подвійного оподаткування; сприяння та взаємний захист інвестицій; співробітництво в боротьбі зі злочинністю; співробітництво у сфері правоохоронних органів; співробітництво в галузі енергетики; міжнародні комбіновані перевезення; міжнародні автомобільні перевезення; морське торговельне судноплавство; у сфері дослідження та використання космічного простору, науки та технологій; оборонно-промислове співробітництво; військово підготовку; військово-фінансове співробітництво; співробітництво в галузі науки; співробітництво між архівними службами; взаємне визнання

та обмін національних посвідчень водія; співробітництво в галузі попередження катастроф і надзвичайних ситуацій та ліквідації їхніх наслідків. Між сторонами також укладено консульську конвенцію [4, с. 98].

Кримські татари. Туреччина й раніше була основним донором допомоги тюркським етносам, що проживають в Україні. Туреччина відчуває себе опікуном усіх тюркських народів та досить активно використовує їх як важелі свого впливу в країнах-партнерах. Саме цим викликаний інтерес Туреччини до кримських татар, турків-месхетинців, гагаузів, що проживають в Україні. Кримських татар на всіх офіційних зустрічах називають “містком дружби” між країнами.

Кримськотатарська діаспора, кількість представників якої сягає близько 1 млн осіб, стала головним провідником українських інтересів у Туреччині. Ця група населення, яка називає себе кримськими турками, добре представлена в турецьких політичних партіях, органах влади, бізнес-колах та вирізняється великою активністю. Ця активність зумовлена “діаспорним націоналізмом” кримських татар, які добре інтегровані в турецьку культуру, але відчувають свою спорідненість, розвивають національну свідомість та з цікавістю спостерігають за подіями на своїй прадавній батьківщині – у Криму. Також потрібно зважати на проросійськи налаштованих турецьких кримських татар у рамках публічної дипломатії, спрямованої на турецьке суспільство, щоб не дозволяти таким “прокремлівським” групам монополізувати кримськотатарський дискурс.

У зв’язку з останніми подіями в країні саме кримським татарам випала доля стати двигуном гуманітарної взаємодії між Україною і Туреччиною. Туреччина неодноразово висловлювала свою стурбованість щодо статусу кримських татар. Лідер кримськотатарського народу Мустафа Джемільєв неодноразово зустрічався з турецьким керівництвом та був нагороджений орденом Турецької Республіки за заслуги у зближенні націй та розвитку дружніх зв’язків між Туреччиною та Кримом. Заборона окупаційної влади на в’їзд Джемільєву та Чубарову на територію Криму та погрози розпустити Меджліс кримськотатарського народу викликали засудження з боку Туреччини. Неофіційна делегація турецьких учених та експертів відвідала Крим для з’ясування ситуації з правами людини на окупованому півострові. Окрім кримськотатарського питання, міжлюдські контакти чи співпраця між громадянськими суспільствами обох країн є спорадичними, приклади співпраці українських та турецьких неурядових організацій нечисленні. Звісно, існують приклади реалізації спільних проєктів у сфері науки і техніки, культури, співпраці на рівні регіонів та міст тощо, розвиваються контакти у сфері спортивних та культурних обмінів, проте така взаємодія не має системного характеру. Динаміка розвитку туристичної співпраці є досить стрімкою, але не пропорційною: українські туристи частіше відвідують Туреччину, ніж турецькі – Україну.

Література:

1. Гоманюк М. А. Соціальна адаптація й інтеграція турків-месхетинців в українському суспільстві : дис. ... канд. соціол. наук: 22.00.04 / Харківський національний ун-т ім. В. Н. Каразіна. Х., 2007. 184 арк. Бібліогр.: арк. 162–176.
2. Малиновская Е. Турки-месхетинцы в Украине: этносоциологический очерк. К. : Генеза, 2006. 320 с.
3. Енциклопедія українознавства: Словникова частина : [в 11 т.] / Наукове товариство імені Шевченка ; гол. ред. проф., д-р Володимир Кубійович. Париж – Нью-Йорк : Молоде життя, 1955–1995.
4. Кобилянський Л. Укр. посольство в Туреччині // Нова Україна. Червень – липень. 1925 ; Крип'якевич І. Остафій Астаматій (Остаматенко), укр. посол в Туреччині 1670-х рр. // Україна. Ч. 6. К., 1928.
5. Надель Х. Культ. взаємин двох народів (укр. і тур.) // Всесвіт. Ч. 1. 1963.